

Amb aquest article, la Dra. Roser Salicrú i Lluch, membre de l'Equip del Museu Arxiu, ens presenta el "Llibre de verbals y altres negocis del batle de Mataró", conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i algunes de les possibilitats que l'anàlisi del contingut d'aquest interessant registre ofereix per al coneixement de la història mataronina del darrer quart del segle xv.

EL "LLIBRE DE VERBALS" DEL BATLLE DE MATARÓ (1480-1487). UNA PRIMERA APROXIMACIÓ

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a la secció de Reial Patrimoni, a la sèrie de Batllia, amb el número 2.336 de l'inventari actual, s'hi conserva un volum de dos-cents setanta folis intítulat, segons expressa la portada amb una inscripció en lletra moderna, "Llibre de verbals y altres negocis del batle de Mataró", que té com a dates extremes el 24 d'agost de 1480 i el 31 de desembre de 1487, bé que hi manquin, almenys, els documents registrats entre la darrereria de juliol de 1483 i mitjan agost de 1484.¹

A la contraportada hi ha una anotació, més tardana, que explica que «aquest llibre és duyt de Mataró y se ha de aportar al col·legi de notaris reals per fer relació sobre certs actes», és a dir, que, en algun moment, el llibre, custodiat a Mataró, fou dut a Barcelona perquè un notari pogués extreure còpia d'alguns dels documents que hi ha registrats.

És evident que, després, el llibre no fou retornat a Mataró, com hauria calgut, però també és segurament gràcies a això que ens ha pervingut.

El registre recull tot el seguit de crides públiques i de notificacions verbals que, durant aquests anys, el batlle de Mataró –o el seu nunci, verguer o porter– féu a la gent del terme. I, encara

que presenti algunes similituds amb alguns dels altres registres de la batllia que s'han conservat al fons notarial de Mataró, que de tant en tant recullen alguna crida o algunes ordinacions², és, de manera evident, molt més ric.

És curull, per exemple, de citacions a comparèixer davant de la cort del batlle per delictes comesos en el terme del castell. I, encara que moltes vegades no s'especifiqui la naturalesa d'aquests delictes, només això ja ens permetria reconstruir la xarxa de relacions humanes teixides pels mataronins, ja que hi ha referències a gent de tot arreu, bé que sobretot del Maresme i de les seves zones properes de les comarques del Vallès, el Barcelonès i la Selva.

Hi sovintegen, també, els problemes derivats de les afrontacions o límits de peces de terra o de cases, i del veïnatge en general; deutoris, empenyoraments i herències; s'hi registren arrendaments de drets, com els de la carn o la llenya; i s'hi inclouen, igualment, alguns trasllats o còpies de cartes reials que fan referència directa a Mataró o que, d'una manera o altra, afecten el seu terme o els seus habitants.

Es tracta, per tant, d'un registre de grandíssim interès per a la història mataronina del darrer

quart del quatre-cents, i això tant perquè recull nombrosíssimes dades de la vida quotidiana de Mataró i dels seus encontorns durant la penúltima dècada del segle xv, com pel moment històric que reflecteix.

El "Llibre de verbals" s'inicia només vint-i-quatre dies després que, el 31 de juliol de 1480, amb el privilegi atorgat a Toledo pel rei Ferran II el Catòlic, el terme del castell de Mataró (és a dir, Mataró, Sant Andreu de Llavaneres, Sant Vicenç de Montalt i Caldes d'Estrac) fos agregat, per darrera vegada, a la Corona, després que, durant la guerra civil catalana contra Joan II, hagués quedat sota el domini de Pere Joan Ferrer.³

Per poder valorar el veritable interès d'aquest volum, caldria estudiar-ne, acumulativament i exhaustiva, tot el gruix aparentment monòton i quotidià de dades i documents que, altrament, difícilment és perceptible, i que és, en realitat, el que permetria presentar un quadre viu i real de la gent i la vida al terme de Mataró en aquella conjuntura.

Tanmateix, per ara em limitaré a presentar alguns petits tasts del contingut del registre, tot destacant-ne aquells elements que, en una primera aproximació o ullada encara superficial, m'han cridat més l'atenció o m'ha semblat que podien ser més interessants, amb l'esperança que, en un futur, tinguem ocasió de capbussar-nos-hi de ple a través d'una anàlisi aprofundida.

NOMENAMENTS D' OFICIALS REIALS

Entre les cartes reials que recull el registre, hi destaquen, per exemple, els nomenaments dels batlles reials del terme del castell de Mataró. El batlle de la vila era, inicialment, l'agost de 1480, Bernat Vilardell, però el 21 de febrer de 1482 fou nomenat,

Cessament del batlle Antoni Folgueres «propter delicta per eum comissa» ("Llibre de verbals", f. 152v).

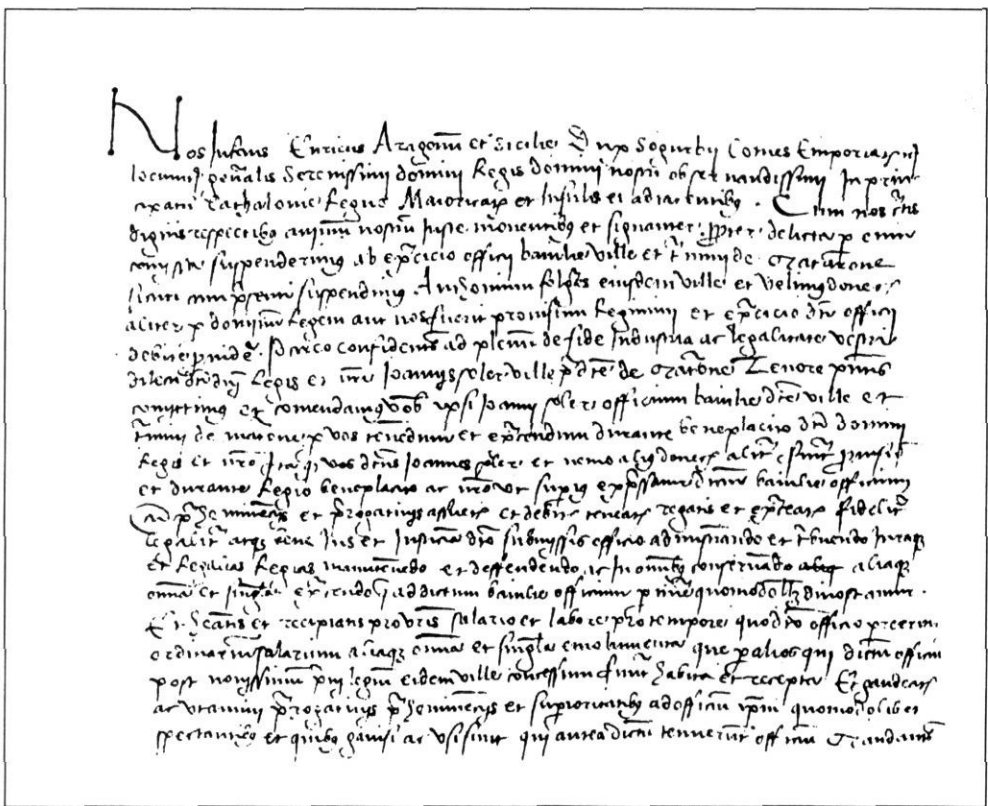
per un trienni com preveïen els privilegis mataronins, Salvador Catà, al qual tres dies després el primer féu el traspàs de poders (ff. 27^v-28^r).

Al cap de tres anys, el 12 de febrer de 1485, una crida ens informa del nomenament d'Antoni Folgueres com a batlle reial (f. 132^r), que designà com a sotsbatlle de Llavaneres Antoni Feliu, àlies Morera, de Llavaneres.

Tanmateix, «propter delicta per eum comissa», Folgueres fou cessat el 19 de juliol i substituït, durant beneplàcit, per Joan Soler (ff. 152^v-153^v), que també nomenà sotsbatlle de Llavaneres Antoni Feliu (f. 157^v).

Però el 5 d'octubre de 1485 Folgueres tornà a ser restituït en l'exercici del càrrec (f. 166^v) i, el desembre de 1487, quan acaba el registre, encara seguia exercint la batllia.

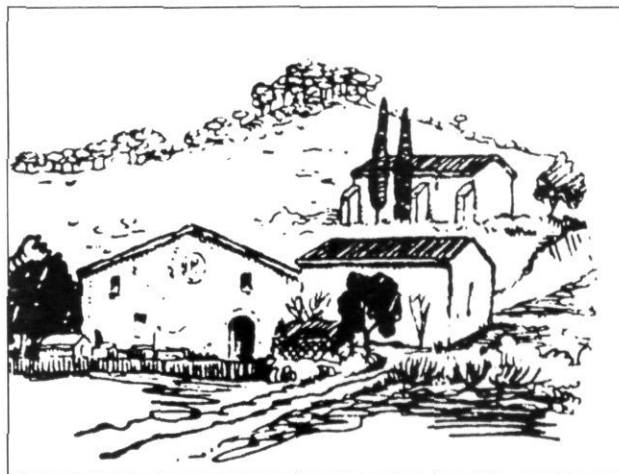
Directament o indirectament, a través del "Llibre de verbals" també podem conèixer, lògicament, la identitat dels jurats de la vila: Salvador Portell, Joan Seguí i Miquel Hivern, amb Pere Seguí com a clavari, per exemple, el 1480; Salvador Jofre, Antoni Folgueres –futur batlle– i Joan Lledó, el 1481, que tenien deutes amb un anterior clavari, Jaume Oliver, ferrer, «del compte pessat del temps seu de la clavaria» (f. 9^v); Bernat Arnau, Salvador Portell, Antoni

Palau, tots tres de Mataró, i Miquel Major, àlies Morera, de Llanerres, el 1485, als quals cal afegir Jaume Oliver, Ferrer Joan, Simó Sastre, Bartomeu Vidal, àlies Soler de Bellot, del veïnat de Valldèix, com a prohoms del consell (f. 140^v); o Esteve Masgròs, Joan Seguí, Bernat Vilardell, de Mataró, i Salvador Catà, de Llanerres, el 1486 (f. 194^{r-v}).

CAMINS I VEÏNATGE

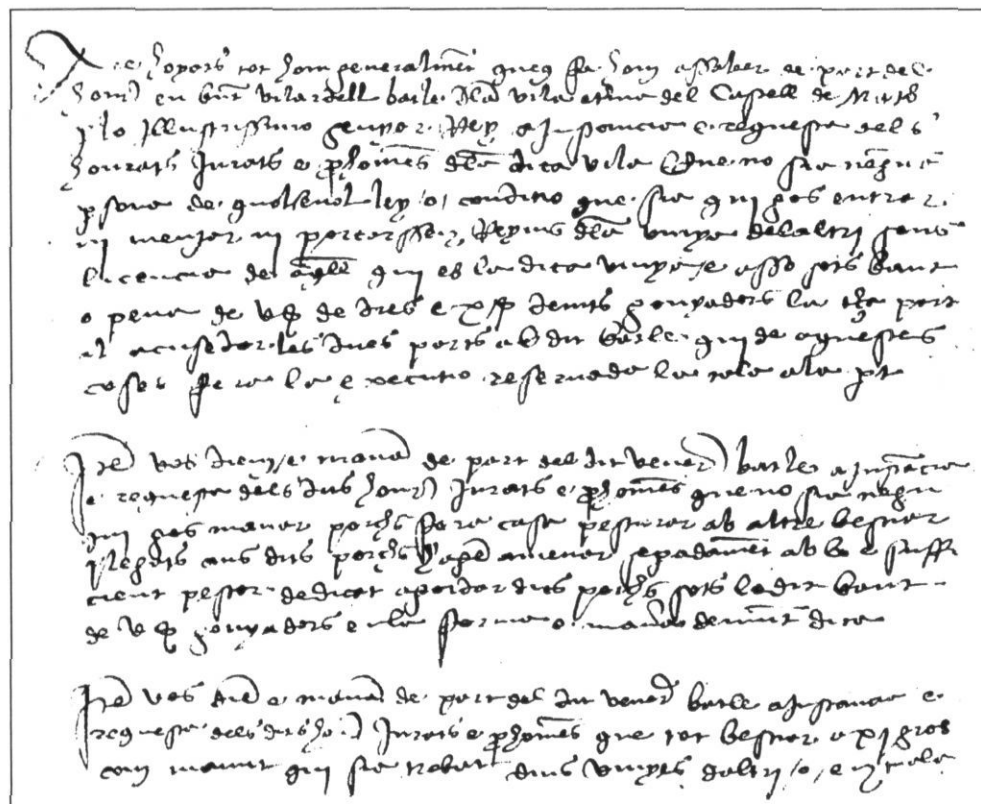
Els conflictes entre veïns, sobretot per l'ús o per l'apropiació indeguda de drets de pas, amb els conseqüents perjudicis als propietaris, ens il·lustren, de tant en tant, alguns aspectes de la vida quotidiana i de les activitats agràries dels mataronins del darrer quart del quatre-cents.

Can Flaquer de Mata, amb l'ermita de Sant Martí al fons; el 1481, el bestiar dels veïns destruïa olives i passava pel mig del blat (il·lustració de Marià Ribas)

Així, per exemple, sabem que, el desembre de 1481, a instància d'en Flaquer de Mata, es va manar a en Ferragut de Mata que, en endavant, «no pas bestiar [me]nut per la porte del dit Flaquer passant lo dit bestiar dejús les oliveres qui prop la dita casa del dit Flaquer són, per quant li destruhen les olives, e assò fins sia vist si hi ha camí hoc ho no, [...] e que per lo semblant no gos pessar lo dit bestiar manut per lo camí qui és a la plana de Sant Martí e passa pel mig del blat del dit Flaquer, fins per lo semblant sia vist si hi ha camí hoch ho no» (f. 24^r).

O uns mesos abans, el maig de 1481, el batlle, a instància de Salvador Guitard, de Sant Vicenç de Llanerres, i aconsellat per Llorenç Cortès i Narcís Morera, prohoms que havia nomenat perquè s'informessin sobre el «camí qui trevessa de la plassa de Sant Vicens ve[r]s Sotarriba e passa per casa del dit Guitard, ja si hi ha camí públich hoch ho no, ni si hi deu pessar bestiar gros hi manut», dictaminà «que antigament no hi havie camí de bestiar manut e axí no deurà pessar dit bestiar manut per lo dit camí sinó ten solament bestiar gros e gens», i en féu fer crida pública (f. 13^v).

També el 1481 descobrim que el batlle, a instància dels jurats mataronins, «per fugir scàndols e inconvenients qui enffre aquells [«los poblats en la plassa» de Mataró] se podien seguir», havia «fet adobar, aplenar e alivellar la dita plassa a ffi que les ayguas discorrents de les teulades stans antorn de la dita plassa vaigen de quade taulada allí a unt és més covinent e natural»; i que, arran de «certa altercació» que hi hagué entre «los poblats en la plassa», els jurats

Ordinacions de 1480 que prohibeixen robar raïms i regulen el pasturatge de porcs ("Llibre de verbals", f. 2v).

ordenaren que «no sia negú qui gos lensar terra ni brossa neguna, ni cavar o fer cavar en la plassa de la dita vila, ni davant les portes de les cases de la dita plassa», sense llicència del batlle, i així mateix que «no sia negú qui gos serrar ni posar fusta en la dita plassa ne tenir fusta», ni tampoc «per los carrés de la dita vila» (ff. 17^v i 18^v).

ORDINACIONS

Un dels aspectes més interessants del “Llibre de verbals” són, sens dubte, les diverses publicacions d’ordinacions municipals que recull.

A través dels fons de l’Arxiu Notarial de Mataró conservat a l’Arxiu de la Corona d’Aragó i d’algunes crides que hi són registrades, Joaquim Llovet ha donat a conèixer ordinacions, per exemple, de 1470 i 1471⁴, bé que el *corpus* més antic conegut era, fins ara, el que publicà Josep Maria Colomer, del 29 de desembre de 1489, extret també del fons notarial mataroní⁵, i que, posteriorment, el mateix Llovet en va localitzar i analitzar un altre *corpus*, de 1494.⁶

Des del seu primer foli escrit –i, per tant, des del primer dia del registre, des del 24 d’agost de 1480–, el “Llibre de verbals” ja permet conèixer altres ordinacions, soltes, que, després, el 3 de maig de 1485, a instància dels jurats de Mataró i de Llavaneres, són publicades totes juntes (ff. 140^v-144^r)⁷. Per tant, ara com ara, aquest *corpus* de 1485 és el més antic que coneixem.

La crida del 24 d’agost de 1480 prohibeix, per exemple, que es jugui a daus i que es juri «de Déu», sota pena de 5 sous; que es robi, sota pena de ser assotat «e de star un dia al castell»⁸; que s’acoltelli o apunyali ningú, sota pena de perdre el puny; que es tiri amb ballesta «ni en altre manera matar negú», sota pena de mort; que s’entri en vinya d’altri i que se’n mengin o se’n emportin raïms, sota pena de 5 sous de dia i de 10 sous de nit; que «no sia negú qui gos manar porchs fora casa pesturar ab altre bestiar plegats, ans dits porchs hagen menar separadament ab bo e sufficient pestor dedicat a gordar porchs», sota pena de 5 sous de ban; o que es prenguin fruites dels camps dels altres.

Finalment, també s’ordena que cada propietari hagi de pagar els danys que el propi bestiar, gros i menut, pugui ocasionar si és trobat en vinyes d’altri (ff. 2^r i 2^v-3^r).

Quan apareixen soltes, les ordinacions poden donar resposta a algun conflicte que s’ha produït poc abans, poden respondre als imperatius del calendari litúrgic i/o regular les seves celebracions, o bé poden reflectir el ritme i el calendari de les activitats agràries.

El primer cas, podríem exemplificar-lo amb la regulació de la higiene de la plaça de la vila de Mataró, el 1481, després que s’hagués arreglat el desguàs de les teulades, esmentat més amunt.

Una mostra del segon cas podrien ser les prohibicions que trobem, durant el mes de febrer de 1485, en plena Quaresma, de jugar a cap joc de daus ni de naips abans de Pasqua, sota ban i pena de 5 sous, o de jurar, renegar o blasfemar «de Déu, ni de la sua Beneyta Mare, ni dels Sancts e Sanctes del Paradís», també sota pena de 5 sous (f. 132^r).

Pel que fa a les ordinacions que reflecteixen el ritme de les activitats agràries, ja he indicat més amunt, per exemple, que l’agost de 1480 –i per tant gairebé en temps de verema– es prohibia que s’entrés en vinya d’altri i que se’n mengessin o prenguessin raïms, i que s’ordenava que cada propietari hagués de pagar els danys que el seu bestiar ocasionés en vinyes alienes (ff. 2^v-3^r).

Però els exemples són abundants: el maig de 1485 es prohibia específicament que s’agafessin cireres i ametlles (f. 140^r) i, significativament a mitjan juny, en aquest cas de 1481, s’advertia que «no sia algú qui gos metre bestiar gros ne manut en camp algú mentre les garbes hi sien, sens llicència del senyor de qui és dit camp, e axí matex de spigular fins les dites garbes ne sien levades» (f. 15^r).

FIRA I REFIRA⁹

Seguint la tradició que ha arribat fins als nostres dies, en el darrer quart del segle xv a Mataró la fira ja se celebrava, anualment, cada dilluns de Pasqua Granada o de Pentecosta. Uns dies abans, el batlle feia una crida que oferia guiatge i seguretat a tots aquells que hi assistissin i, ocasionalment, en regulava alguns aspectes, sobretot d’ordre públic.

Al “Llibre de verbals” trobem les crides de la fira de 1481 (f. 14^v), 1482 (fol. 36^v), 1483 (ff. 98^v-99^r), 1485 (f. 145^v), 1486 (f. 190^v) i 1487 (f. 245^v), però, evidentment, hi manca la de 1484, ja que com he dit hi ha un hiat documental.

Les crides recorden, com era habitual, que, «per privilegi a la dita vila atorgat e per costum antich, cascun any, lo diluns de Sincogèsima, se tinga fira en la vila de Materó, e lo dit honorable batle acustum de guiar totom qui vinga en la dita fira» fins vuit dies després.

Pel que fa a les regulacions complementàries de la fira, el 1482 s'estipulava, per exemple, que «tot flequer o hosteler qui past pa per vendre haja a metre en la fogassa XIII onzes de pa cuyt», sota pena de 20 sous; o que «tot taverner o persona qui vene vi a menut haja a vendre lo vi vermell, cridat bo e sufficient, a VIII diners lo corter, e tenir les mesures vuyt», sota la mateixa pena (f. 36^v).

O, el 1485, s'establia que «tot home qui sia del terme de la dita vila, age e sia tengut portar o fer portar, lo dia de la fire, tot quant bestiar gros tendrà, e aquell age a tenir en la fira, en lo loch acustumat, tant com la dita fira sa tendrà», sota pena de 10 sous; que «tot[s] los hostalers agen a tenir senyal d'ostal, e tot taverner, hostaler e persona o personas qui venen vi a menut agen a tenir senyal de toya, e cridar lo vi que vendre volran avans que'n venen, e age a tenir l'embut coletdor, e tenir dinal del for que vendran e mig corter», sota pena de 5 sous cada vegada que hi contravinguessin; que «tothom qui pesterà pa de fleca per vendra a menut age a ffer, per cascuna

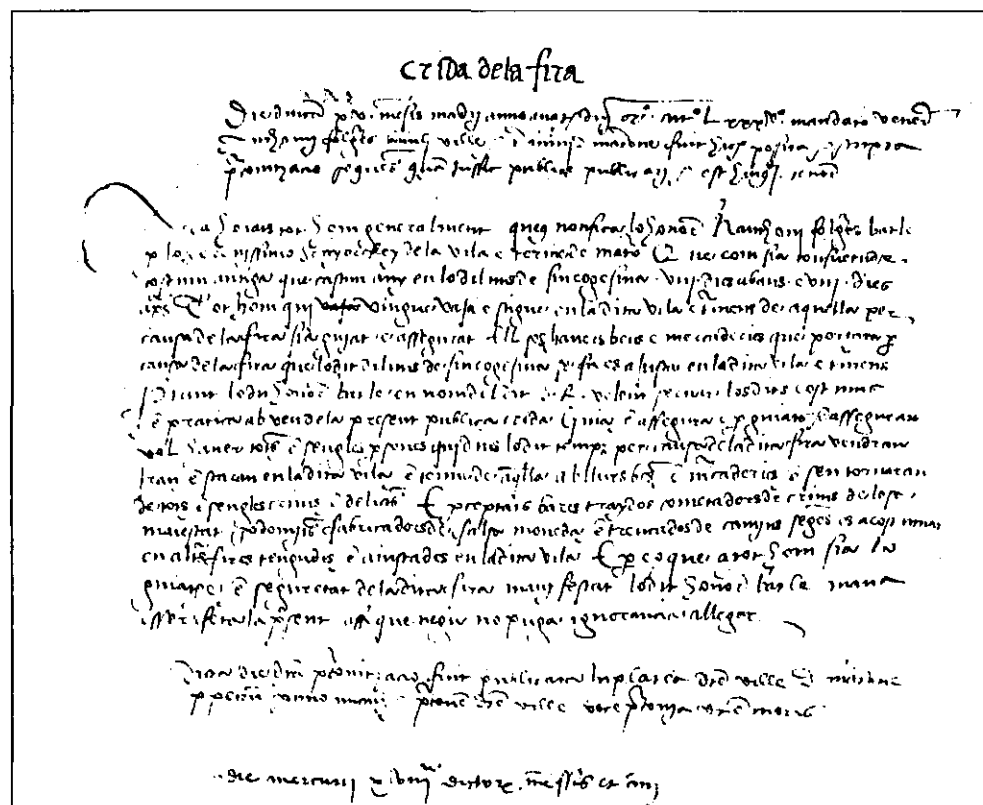
vegada que pesterà, cotre dinals¹⁰ o més, si més ne volrà fer, sots la dita pena, e que age a tenir del dit pa a la sua porta», i que «no sia negú qui gos pestar ne li sia permès que en lo dia de la fira o per aquell dia, ne de la refira, ne neguna jornade infre l'ayn, si donques contínuament no paste tot l'any», sota pena, també, de 5 sous (ff. 147^{r-v}).

L'any 1485 també apareix la crida de la refira, segona fira o retorn de fira, esmentada en aquesta darrera ordinació que he assenyalat i que, per concessió de la reina Maria, la muller d'Alfons el Magnànim, i de l'any 1434 en endavant¹¹, se celebrava el dia de sant Bernabé, és a dir, l'11 de juny.

Cinquanta anys després, la refira era considerada ja, com la fira, «consuetut e costum antiga».

També com per la fira, tots els qui es desplaçaven fins a Mataró amb motiu de la refira eren guiats (ff. 147^v-148^r):

«com sia consuetut e costum antiga que cascun ayn, en lo die de Sant Barnabé, VIII dies abans e vuyt dies après, tothom qui vingue, vage e stigue en la dita vila e térmens de aquella per causa de la refire que lo dit dia de Sant Barnebé se fa e sa ajuste en la dita vila e térmens de aquella, per tant, lo dit honorable batle, en nom del dit senyor rey, volent servir los dits custums e pràcticas, ab veu de la present pública crida guia e asegura, e per guiats e asegurats vol haver, totes e sengles persones qui dins lo dit temps per causa de la dita fira vindran, iran e steran en la dita vila e térmens de aquella ab lurs béns, marcaderias, e se'n torneran, de tots e sengles crims e delictes, exceptats bares, traydors, cometedors de crims de leza magestat, sodomites,

de tots e sengles crims e delictes, exceptats bares, traydors, cometedors de crims de leza magestat, sodomites,

Crida de la fira de l'any 1485 ("Llibre de verbals", f. 145v).

fabricadors de falsa moneda e trencadors de camins, segons és acostumat en altres fires o refires tengudes e ajustades en la dita vila».

El 1486, retrobem la crida de la refira (f. 193^r), encara que en aquest darrer cas el guiatge s'estén a només tres dies abans i després de la mateixa, en lloc dels vuit de l'any anterior¹², i va acompanyada d'ordres perquè, abans de cinc dies, s'adobin i desbardessin els camins (f. 193^{r-v}).

Aquesta darrera ordre, com la que apareix després de la crida de la fira de 1487, especifica que s'han d'adobar els camins perquè hi puguin passar bé les bèsties carregades i les gents, a peu o a cavall, que hagin de transitar pels camins (f. 246^r), signe de l'afluència que devia haver-hi.¹³

UN PELEGRÍ A COMPOSTEL·LA

L'atzar m'ha permès espigolar, també, algunes notícies relacionades, per exemple, amb el benefici de sant Esteve de Santa Maria de Mataró (ff. 99^v, 104^v-105^r...), amb una ordre d'empara de tots els béns, drets i rendes del rector, Joan Comes, del maig de 1483 (f. 99^v), o amb els habituals problemes entre notaris reials i parroquials, l'estiu d'aquest mateix any (ff. 81^r-82^v, 83^v).

Tanmateix, per la seva curiositat, i en relació amb aspectes eclesiàstics, destaca la tramesa, el maig de l'any 1483, per ordre dels jurats i el consell de la vila i d'acord amb la resta de prohoms mataronins, d'un pelegrí a Santiago de Compostel·la, de qui no coneixem la identitat i ni tan sols sabem si era mataroní (f. 100^{r-v}):

«Ara hojats tothom generalment que us notificha lo honrat batle, a instància e requesta e per ordinació dels honrats jurats, que, com per los dits jurats e consell, e encara per alguns prohòmens de la vila de Materó, sia stat determenat de fer e trametre hun palagrí al beneventurat mossèn Sant Jacme de Galícia, lo qual partirà, Déus volent, demà, que serà divendres, e con sia ordonat de acompanyar-lo ab processó fins fora lo terme, per tant, lo dit honorable batle mana a tothom generalment que no fassa ne altrament fer fassa alguna fahena fins la dita processó sia tornada en la sglésia e lo offici divinal sia celebrat, e encara mana lo dit honorable batle, per ordinació dels dits jurats, concel e prohòmens, que, durant l'anada e venguda del dit pelegrí en lo dit pelegrinatge ningú, axí strany com

privat, de qualsevol condició sia, no guos jugar a ningun joch de qualsevol ley sia en què vagen diners, sots pena o ban de 20 sous per quiscun e quiscuna vegada que serà contrafet, lo qual ban serà adquisit per la maytat a la obre de la sglésia e del hospital, e l'altre maytat sia lo terç del acusador, e la resta del dit honorable batle aquell exequint. E més mana lo dit batle, per ordinació dels dits jurats e de consell, que ningú no gos jurar de Déu, sots pena e ban de V sous, en la qual pena sia caygut axí aquell qui ho jura com aquell qui ho hourà e no ho denunciarà, de la qual pena la maytat sia adquisita al hospital e l'altre mayta[t] al batle».

Tot i amb això, quatre dies després una altra crida ens informa que, a desgrat de la prohibició de «tots jochs en què anassen diners fins lo palagrí tramès a mossèn Sant Jaume de Galícia fos tornat», hi havia hagut diversos mataronins que «se sien atrevits a tirar e jugar formatges» i, en conseqüència, els jurats de la vila hagueren de tornar a prohibir, aquesta vegada explícitament, «que ningú no gos jugar en dit joch de tirar formatges» fins que el pelegrí no hagués tornat, sota la mateixa pena de vint sous, que s'havia de distribuir en tres parts iguals entre l'església i l'hospital, l'acusador i el batlle de la vila (f. 105^v).

TRAMESA DE VI A LA GUERRA DE GRANADA¹⁴

Un caràcter ben divers té una crida que trobem el penúltim dia de gener de 1485, que ens permet saber que dos mataronins, Amador Bellot i Joan Soler, havien decidit noliejar una nau per abastir de vi les tropes castellanques que participaven a les campanyes contra el sultanat nassarita de Granada.

Bellot i Soler oferien als seus convilatans, per mitjà d'aquesta crida, la possibilitat que hi contribuïssin amb el vi de la pròpia collita, tot garantint-los que, si era tan bo com el d'ells dos, se'n repartirien els beneficis a parts iguals, i, si no ho era, ja pactarien conjuntament la distribució dels guanys.

A més a més, Bellot i Soler no oblidaren pas de proclamar, per a tranquil·litat dels possibles col·laboradors, que, lògicament, assegurarien degudament el carregament de vi de la nau per evitar qualsevol risc de pèrdua (fol. 129^v):

«Ara ojats tothom generalment que us notifiquen e us fan a saber n'Amador Bellot e Joan Soler que, com ells entenen encarregar

un cert navili de vi per lo camp de Granada, lo qual creuen partirà circa mijant Coresma, per ço notifiquen ab la present a qualsevol persones de qualsevol condició sien qui vulla metre o carregar en dit navili de vi que, de açí a Carnestoltes, que·u digan e parlen ab los dits Amador Bellot e Joan Soler, car los dits Amador Bellot e Joan Soler seran contents a qualsevol persones qui metran vi, pus sia tem bo com lo que ells carregan, fer-los part del guany egualment, e dels altres, qui no hauran lo vi tem bo, axí com se avendran ab ells. E tot lo càrrech qui irà ab dit navili dits Amador Bellot e Joan Soler asseguraran bé e ydoneament com en tals coses és acostumat».

HOSTALERS I ALTRES DRETS

Una primera ullada al "Llibre de verbals" també m'ha permès identificar alguns dels hostalers mataronins, com ara Joan Pedró —o Pedro—, que el 1482 tenia l'hostal arrendat a un cert Terrés; Joan Palau, que regentava l'hostal amb el seu gendre, Jaume Ferrer, àlies Palau; i Joan Rupit.

Els hostalers satisfieien, anualment, el «dret dels hostals» o «dels hostalés» al clavari de la vila. I, per exemple el novembre de 1482, tant Rupit com Pedró foren requerits de pagar la part del dret que encara devien a l'antic clavari, en Mas, barber (20 sous en Rupit i 3 lliures en Pedró). En Pedró, tanmateix, al·legà «que ell no deu res al dit Mas, car ell no tengé aquex any lo dit hostal, e que si res demanen que·u demanen an en Terrés, qui tenia lo càrrech de dit hostal» (f. 46^v).

Però els deutes dels hostalers amb la universitat de la vila devien ser cosa habitual, ja que, el juny de 1486, els jurats requerien al batlle «que vós nos penyoreu e executeu los hostalers de aquesta vila e a tots aquells quals savol altres personas qui degen ne sien tenguts deure a la universitat e terme de Materó, per qualsevol deutes, talls o imposicions o quantitats per aquells degudes, las quals no volen e recusan pagar» (f. 194^{r-v}). L'endemà mateix, hom procedia a empenyorar i a vendre a l'encant públic un mul de pèl roig de l'hostaler Jaume Ferrer, àlies Palau, el gendre de Joan Palau (f. 194^v).

Ocasionalment, el "Llibre de verbals" també ens aporta dades d'altres drets, fins i tot d'alguns de nova creació, com el que «els honrats jurats e prohòmens de[ll] consell» instituïren a mitjan maig de 1486 sobre la venda de pa, vi i civada a Mataró i a Mata (f. 191^r):

«que, de assí en avant, tothom generalment, de qualsvol condició sia, qui vene pa, vi e sivade a menut dins los térmens de las parròchies de Santa Maria de Materó e de Sant Martí de Matha, que, per cascuna lliura de diners o per porrate de aquelles, pach de dret I sou per lliura, e aquell dret age a denunciar e pegar al clavari de la dita vila o en aquell que ell volrà tots los disaptés».

PROSTITUTES

Si, fins ara, no teníem notícies de l'existència d'un bordell a Mataró en una època tan reculada, el "Llibre de verbals" ens aporta, almenys, dues notícies relacionades amb «dones públiques». La primera, del mes de febrer de 1485, fa referència a l'existència d'un «loch acostumat» fora vila on s'estaven les prostitutes, per mantenir-les, d'aquesta manera, allunyades de les vilatanes «honestes».

Amb una ordre adreçada al corder mataroní Pere Peller, el batlle li feia expulsar de casa seva una «fembra pública» anomenada Joana; tot i que Pere ja n'havia estat requerit pels jurats, verbalment, altres vegades, fins aleshores n'havia fet cas omís (f. 130^r):

«De part del honorable en Salvador Cathà, batlle de la vila e terme de Mataró, fets manament [a] en Pere Peller, corder, que, de continent, trascha ab tot effecte de una sua casa una fembra pública appellada Joana, la qual habita en dita casa, e açò per quant dita fembre no és honest stigue entre les altres dones de la vila, ans si habitar vol en la present vila stigua al loch acostumat. E guard-se dit Peller de fer lo contrari, car ja altres voltes li és stat dit de paraula tresqués de dita casa dita fembre e nunquie se'n és curat, no fent stima del qui li és manat, lo qual manament se fa per ordinació dels honorables jurats de la present vila».

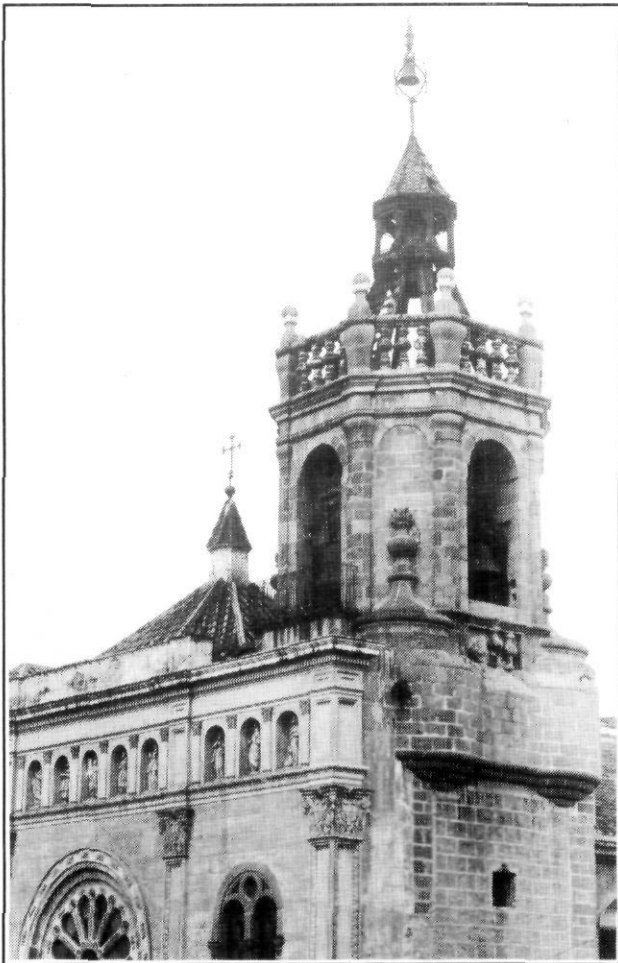
D'altra banda, i també el 1485, l'hostaler Jaume Ferrer, àlies Palau, el gendre de Joan Palau, rebé llicència per acollir a l'hostal, si volia, prostitutes, però a beneplàcit del batlle i a condició que «de talibus mulieribus seu feminis non possit tenere nech sustinere nisi unum diem et unam noctem nisi cum guidatione vel guidatico dictarum mulierum vel femineum, et etiam quod per dictum Jacobum Ferrer non sit sibi licitum suportare aliquam iniuriam vel desonestatem si tamen non sit cum suo amo vel amatore dicte mulieris» (f. 164^r).

ASSALT DE LES HOSTS DE PERE JOAN SALA

L'assalt de les hosts remences de Pere Joan Sala a la vila de Mataró és prou conegut, gràcies a les notícies que en donà Vicens Vives i a les aportacions de Joaquim Llovet.¹⁵

Coincidint amb els fets ja coneguts i confirmant la cronologia que en donen aquests autors, el "Llibre de verbals" recull, el 15 de març de 1485, una ordre d'Antoni Malvet –que acabava de ser nomenat «capità de la fortalesa de la vila e terme de Materó»– on, fent-se ressò d'una ordre reial, manava «a tothom generalment de la dita vila e terme que, de aquesta hora avant, fins demà per tot lo jorn, tots los poblats e habitants en la dita vila e terme de Materó hajen recullits en la sglésia de dita vila totes llurs vitualles» (f. 133^v).

Un cop passat el perill, bé que «los poblats en la vila e parròquia de Mataró agen mesos e recullits los lurs béns dins la sglésia de la dita vila e assò per tenir-o més sagur que no si ho tenguessen en las casas per dupta dels anemichs», resultà que «com los dits hòmens han volgut tornar los lurs béns en las ditas casas se'n agen

trobats molts menys de aquells que hi havien mesos e recollits en la dita sglésia, e creu-sa que algú o alguns se'n agen aportats de aquells béns qui manquen a aquells».

Hom considerava que no tothom que s'hagués endut béns d'altri havia d'haver-ho fet amb malvolença. Però, de tota manera, el batlle féu una crida advertint que qui sabés d'algú que s'hagués emportat béns aliens a casa seva ho havia de denunciar i que qui tingués béns que no fossin propis els havia de tornar, ja que, altrament, el batlle faria «scorquoll en casa de cascú e, si res ne troberà, los sarà pres per ladrocini» (f. 134^r).

LLADRES DE CAMÍ RAL, PIRATES I PESTA

Periòdicament, el "Llibre de verbals" també recull notícies de malfactors i pirates.

En aquell mateix any 1485, per exemple, al malestar dels desordres remences també s'hi sumava el dels lladres de camí ral, saltejadors de camins o «mals hòmens» que, «molt sovent, en les circumstàncies del terme de Mataró, se meten en lo Camí Real en salt e en e[n]guany; e, stant aquí, roben e dampnifiquen los qui pacíficament passen per dit Camí Real tant anant en Barcelona com fent altre via per exercir lurs negocis».

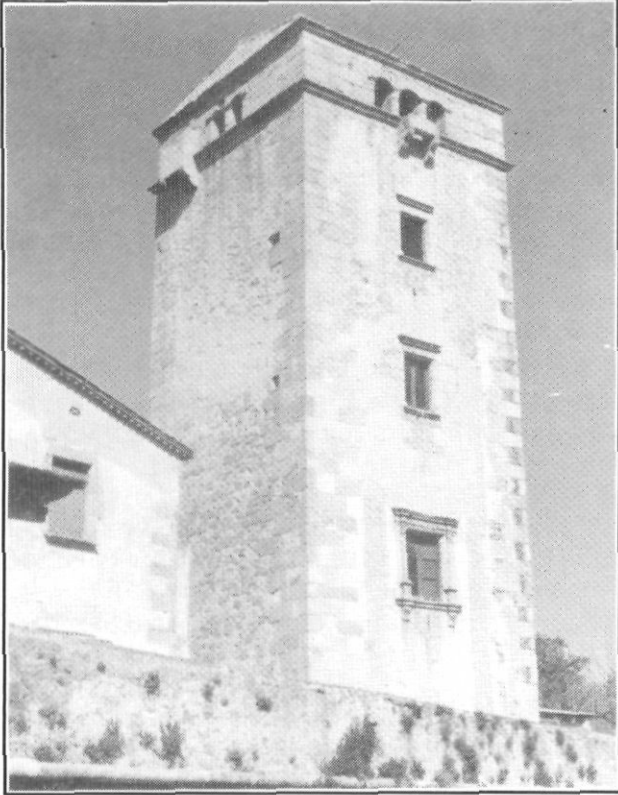
Tement que, «per fer-se dits robatoris moltes vegades en lo terme de Mataró e moltes vegades en les circumstàncies del dit terme», el lloctinent reial, l'infant Enric, no pensés que els mataronins n'eren còmplices o deixaven via lliure als malfactors, els jurats emeteren una llicència que autoritzava a dur armes a tots els homes que tinguessin edat de dur-ne i que els manava que, «si eren cridats a so de via fos per perseguir saltejadors», hi correguessin tot seguit (f. 144^v).

Hom reiterà l'ordre, de nou, el gener de 1486 (f. 179^r).

Poc abans, des de Barcelona, els còsols de la mar també havien advertit «qualssevol batles, jurats e pròmens de qualssevol vilas o lochs de la costa de levant, so és, de Badalona, Matheró, fins al loch de Lensà inclusive», que havien d'estar amatents al perill dels corsaris i pirates que corrien per aquelles costes (ff. 176^v-177^r).

Campanar de Santa Maria de Mataró, abans de les darreres reformes; el 1485 els mataronins resguardaren els seus béns a la basílica arran de l'assalt de les hosts remences de Pere Joan Sala. Postal gràfica Fides, 1935?

Torre de defensa i guaita de can Tria de Mata, per protegir-se dels pirates.

Però el quadre de mals d'aquests dos anys es pot completar, encara, amb les notícies preventives contra la pesta que es difongueren l'abril de 1486. Hom prohibí l'entrada al terme de Mataró i l'acollida de gent que procedís de Perpinyà o del regne de França, ja que s'hi havia declarat un brot d'epidèmia (ff. 189-190^r).

Aquesta mena de crides es repetien cada vegada que corria l'alarma de flagells.

Així, per exemple, el 1482, el darrer dia de juny, d'acord amb una carta reial que prohibia, sota pena de 50 lliures, que «negú, axí en poblats com en masias quatre leuges entorn de la ciutat de Barcelona, no gos a cubrir negú qui isque de terra a unt se muyren de pestilència en lurs cases», el batlle de Mataró féu extensiva aquesta prohibició al seu terme (f. 38r-v), i la reiterà, poc després, amb una ordre semblant, a la darrerria d'agost (f. 41^r).

ACTIVITATS ECONÒMIQUES

Un buidatge i anàlisi sistemàtics del contingut del "Llibre de verbals" podria ésser essencial, probablement per davant de tot, per establir un panorama de les activitats econòmiques mataronines a la darrerria del segle xv.

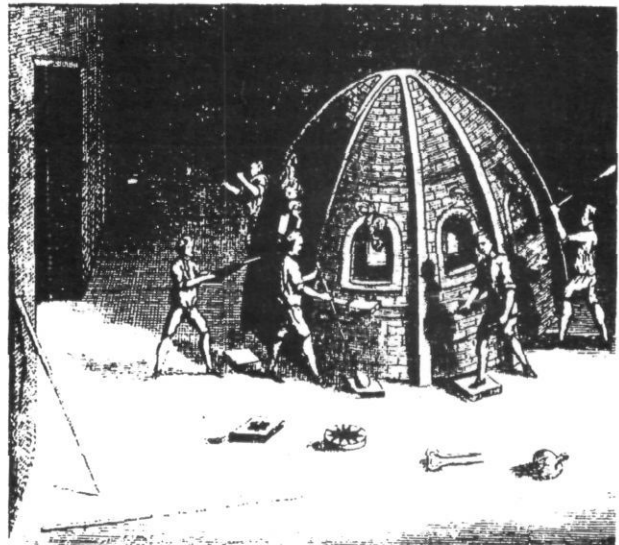
Si bé fins ara hem esmentat sobretot les activitats agropecuàries, el manuscrit també és curull de referències, directes o indirectes, a pescadors i mariners, a mercaders i a l'activitat comercial, i sobretot a un ampli ventall d'oficis artesanals i industrials.

La llista d'oficis i d'activitats que podríem confeccionar és extensa i, de tant en tant, també trobem referències a alguns de més singulars. Així, per exemple, el juliol de 1486 podem identificar l'apotecari de la vila, Jaume Ferran, quan és requerit de lluir un perol d'aram «sufficiens ad operandum ceram» que tenia empenyorat per 20 sous (f. 197^r).

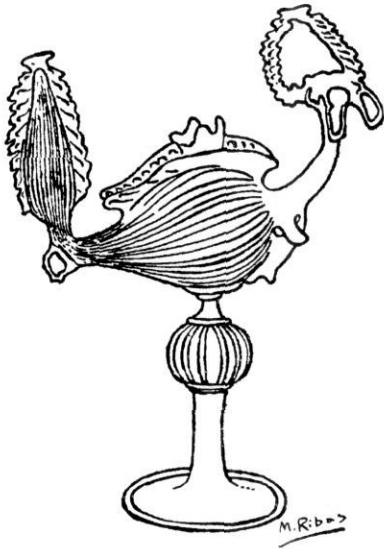
La crida que ofería d'enviar vi a Granada ja ens ha remès indirectament, més amunt, a la possibilitat d'exportació de l'excedent d'aquest producte.

D'altra banda, l'existència d'un tràfic comercial de llenya i de fusta que, per via marítima, n'exportava des de les costes del Maresme i de la Selva, amb particular incidència del terme de Mataró, a tota Catalunya, és prou conegut¹⁶, i per tant és lògic que també quedi reflectit al "Llibre de verbals".

L'abril de 1485, per exemple, dos homes de Sant Vicenç de Llavaneres, Miquel Milans i Arsís Faner, requeriren al sotsbatlle de Llavaneres, Antoni Feliu, àlies Morera, «que·ls donàs o fahés donar camins, so és, al dit Miquel Milans de la sua casa o bosch per anar ab bèstias carregades de lenya o d'altres coses fins a la ribera de la mar, e axí mateix donàs camí o camins al dit Arssís Faner per exir del dit bosch del dit Milans per aportar, ab bèstias

Forn de vidre anglès del segle XVI (LEOPOLDO PLANELL, *Vidrio*, Tipografía Emporium (Barcelona 1948), vol. I, p. 338).

Objecte de vidre fabricat a Mataró (s. xvii),
segons una il·lustració de Marià Ribas.

carregades, lenyes a la ribera de la mar». I, en conseqüència, el sotsbatlle nomenà quatre prohoms que determinaren quin havia de ser l'itinerari de les bèsties carregades (ff. 139^r-140^r).

Tanmateix, fins ara teníem ben poques notícies que permetessin situar ja en l'època que ens ocupa l'arrencada d'una de les activitats industrials que, posteriorment, més caracteritzarien l'economia mataronina, el vidre.

Si bé Joaquim Llovet ha fet esment de l'existència d'un forn de vidre a Mataró el 1485 i d'un altre deu anys després¹⁷, i Juncosa i Clariana havien documentat vidriers mataronins des del segle xv¹⁸, només una primera ullada al "Llibre

de verbals" ja permet localitzar nombroses notícies de diversos vidriers establerts a Mataró i que treballaven al forn de vidre local –o que fins i tot hi vivien– en el darrer quart del quatre-cents.

És el cas, per exemple, de Bernat Serra, «vedrier del regne de València habitant en lo forn de la dita vila» (f. 160^r), o d'Antoni Gras, vidrier oriünd de Pierola que també vivia al mateix forn (f. 189^v).

Però al forn de Mataró hi treballaven també, per exemple, Gaspar Planes, «vidrier habitant de Mataró» (f. 156^v), i Jaume Torra, «vidrier del forn del vidre de Mataró» (ff. 196^v, 197^v).

Almenys el 1486, els «senyors del forn del vidre de Mataró» («dominos furni vitri dicte ville») eren Francesc Planes –possiblement emparentat amb Gaspar Planes– i Jaume Savertés, vidriers (f. 191^v).

Aquest darrer, que és el que apareix més reiteradament, era ciutadà de Barcelona, encara que habitant de Mataró (f. 198^r), i devia estar emparentat amb un altre vidrier, Francesc Savertés, habitant de Piera, de qui l'esmentat Jaume Torra apareix com a aprenent (f. 191^v).

El maig de 1486 Planes i Savertés, com a «senyors del forn del vidre de Mataró», foren requerits, per ordre de la cort de la batllia del batlle de Barcelona, de lliurar tots els béns i tot el vidre, tant obrat com per obrar, que tinguessin de Francesc Savertés i de Jaume Torra (f. 191^v), als quals, per alguna causa que tenien pendent, els foren embargats tots els béns.

Roser Salicrú i Lluç

NOTES.

1.- Els documents registrats al foli 109^r són datats el 22 de juliol de 1483 i, després del foli 110, en blanc, el següent quadern s'inicia, ja, al foli 111^r, a mitjan agost de 1484. Probablement manca un quadern sencer, perdut abans que es numeressin els folis del registre. Cal advertir que no es tracta pas d'un registre completament desconegut, puix que Joaquim Llovet, a la seva recent obra *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2000), ja hi fa algunes remissions (en concret a les pp. 90 i 92, notes 107, 112 i 144 de la p. 96, on tanmateix l'autor empra l'antiga signatura arxivística del registre, Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Batllia, Classe 11^a-79).

2.- Em refereixo als que, per a la darrerria del segle XV, ja han utilitzat Joaquim Llovet i Josep Maria Colomer (ACA, Notarials, Mataró, B-2, B-5 i C-0a; cf. JOAQUIM LLOVET, «Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1494», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 33 (Mataró, gener 1989), pp. 4-9; LLOVET, *Mataró*, en particular text corresponent a les notes 98, 109, 110 i 113 de les pp. 89, 91 i 92; i JOSÉ MARÍA COLOMER, *Primeras ordenanzas de Mataró (de carácter rural)*, Imprenta y Litografía I. Miralpeix (Mataró 1965).

3.- Vegeu-ho a LLOVET, *Mataró*, pp. 80-83; FRANCESCH CARRERAS Y CANDI, *Pere Joan Ferrer, militar y senyor del Maresme*, Imprenta «La Renaixensa» (Barcelona 1892); ESTEVE ALBERT I CORP, «Pere Joan Ferrer, darrer senyor feudal de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 7 (Mataró, abril 1980); CARLES MARFÀ I RIERA, «Cinquè centenari del privilegi del rei Ferran II el Catòlic, 1480-1980. El llarg camí vers l'autonomia municipal», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 8 (Mataró 1980); per a una visió de tot el procés al llarg del segle XV, remeto a ROSER SALICRÚ I LLUCH, *Mataró, carrer de Barcelona. Els privilegis reials de 1419, 1424 i 1480 i la concòrdia amb Barcelona de 1481*, Ajuntament de Mataró (Mataró 2000).

4.- LLOVET, *Mataró*, p. 91 i notes 109-110 de la p. 96 (cf. ACA, Notarials, Mataró, B-2).

5.- COLOMER, *Primeras ordenanzas* (cf. ACA, Notarials, Mataró, C-0a).

6.- LLOVET, *Les ordinacions* (cf. ACA, Notarials, Mataró, B-5).

7.- A aquest *corpus* de 1485 que apareix al "Llibre de verbals", s'hi refereix també LLOVET, *Mataró*, pp. 91-92, nota 112 de la p. 96; l'autor també fa esment de les ordinacions del 24 d'agost de 1480 (*ibídem*, p. 92, nota 114 de la p. 96).

8.- Per tant, tal com sabem que ja succeïa a la darrerria del segle XIV (vegeu JOSEP MARIA PONS I GURI, JOAQUIM LLOVET, «El senyor del castell de Mataró versus la universitat del terme», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 14 (Mataró, juliol 1982), pp. 31-36), un segle després el castell encara servia de presó, cosa que significa que, a desgrat de la destrucció de la qual fou objecte durant la segona dècada del quatre-cents (cf. ROSER SALICRÚ I LLUCH, ««A foc! A foc!» Assalt, incendi i destrucció del castell de Mataró per part del sagramental a mitjan segona dècada del segle XV», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 60 (Mataró, gener 1998), pp. 6-14), setanta anys després havia estat, almenys parcialment, reconstruït.

9.- Pel que fa a la fira i la refira durant el segle XVI, vegeu JOSEP MARIA COLOMER, *Mataró al mil cinc-cents*, Caixa d'Estalvis Laietana, Premi Iluro 1967 (Mataró 1969), pp. 165-172; tanmateix, cal advertir que, a desgrat del que assenyalava aquest autor a la p. 171, la refira o retorn de fira no era pas una «fira dedicada exclusivament al bestiar», ans, com indica el seu nom, simplement una segona fira (vegeu-ho dues notes més avall).

10.- És a dir, quatre pans o fogasses que valien un diner.

11.- ACA, Cancelleria, registre 3126, ff. 13^r-14^r. 1434, juny, 30. Tortosa; aquest document ja és esmentat per LLOVET, *Mataró*, p. 89 i nota 100 de la p. 96. Amb aquest privilegi de «concessio returni pro eodem castro de Materone», a petició dels prohoms locals, la reina Maria restaurà o reestablí la celebració del mercat setmanal del dilluns, que segons el document havia caigut en desús —de manera que aleshores només se celebrava, un cop l'any, la fira—, i concedí la segona fira o retorn de fira el dia de sant Bernabé Apòstol, l'11 de juny, amb llicència perquè durés dos dies.

12.- Possiblement perquè, de fet, tal com he indicat a la nota precedent, la concessió reial de la refira preveia que durés dos dies. En canvi, el guiatge de la fira sempre era de vuit dies.

13.- Tanmateix, les ordres per adobar la via pública no es limiten a la fira i a la refira, sinó que també es repeteixen quan hi ha altres celebracions, com les de la Mare de Déu d'agost de l'any 1486 (f. 200^v); pel que fa a aquesta darrera festivitat durant el segle XVI, vegeu COLOMER, *Mataró*, pp. 172-173.

14.- Aquesta notícia també és assenyalada per LLOVET, *Mataró*, p. 90 i nota 107 de la p. 96.

15.- Vegeu-ho a LLOVET, *Mataró*, pp. 84-85.

16.- Hi fa referència, per exemple, LLOVET, *Mataró*, p. 89, però podeu veure-ho més detalladament a CLAUDE CARRÈRE, «Le droit d'ancrage et le mouvement du port de Barcelone au milieu du XVe siècle», *Estudios de Historia Moderna III* (Barcelona 1953), pp. 148-154, o també a MARIO ZUCCHITELLO, *El comerç marítim de Tossa a través del port barceloní (1357-1553)*, Quaderns d'Estudis Tossencs 2, Ajuntament de Tossa-Centre d'Estudis Tossencs (Tossa 1982).

17.- LLOVET, *Mataró*, pp. 88-89; vegeu també, per a la segona meitat del segle XVI, les pp. 112-113.

18.- Vegeu RAMON JUNCOSA I CASTELLÓ, JOSEP MARIA CLARIANA I ROIG, «El vidre a Mataró. II. De l'alta edat mitjana fins al segle XVIII», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 28 (Mataró, abril 1987), pp. 36-57, i en concret la p. 44; vegeu, també, MARIÀ RIBAS I BERTRAN, *Origen i fets històrics de Mataró*, L'Aixernador Edicions (Argentina 1995), pp. 104-105 (pp. 133-134 de l'edició original de 1934).